

PRAX V DIALEKTIKE ČLOVEKA

V. KUSIN: *Prax v dialektike vývinu človeka*. Pravda, Bratislava 1986, 280 s.

Nová, pomerne rozsiahla monografia V. Kusina *Prax v dialektike vývinu človeka* je príspevkom nášho filozofického frontu k prehĺbeniu analýzy a určenia miesta jednej z kľúčových kategórií marxisticko-leninskej filozofie, v období, keď v súvislosti s kategóriou praxe nadobúdajú na intenzite dezinterpretácie aktivity nemarxistických teoretikov, s viac či menej otvoreným cieľom narušiť vnútornú jednotu marxisticko-leninskej filozofie ako systému. Naznačené dezinterpretácie predstavujú celú paletu foriem a prístupov, redukujú napr. význam pojmu praxe na niektorý z jej vnútorných komponentov a falzifikujú jej základné určenie, „ktorým je zmyslovo predmetná spoločenská činnosť, modifikujúca prírodu a produkuje a pretvárajúca sociálnu realitu“ (s. 12), formu absolutizujú a autonomizujú túto kategóriu atď.

Autor monografie komplexne analyzuje problematiku praxe, či už ide o prax ako o dialektikomaterialistickú kategóriu, či reálne prebiehajúci proces konkrétne historického typu praxe, pričom si vytyčuje náročný cieľ — objasniť prax ako jednu z dôležitých kategórií marxisticko-leninskej filozofie a tak vymedziť jedno zo základných určení človeka ako prakticko-činnej tvorivej bytosti. Poukazuje na funkcie praxe vo vývine človeka v procese jeho multidimenzionálnej interakcie s okolitým svetom.

Monografia sa člení do štyroch častí, pričom centrálnu myšlienkovú os práce tvorí analýza problematiky človeka a jeho základného určenia,

ktoré autor vidí v jeho predmetno-spoločenskej a prakticko-pretvárajúcej činnosti. V kapitole *Genéza a štruktúra praxe* venuje pozornosť historicko-genetickým aspektom skúmanej kategórie a upozorňuje na dôležité, metodologicky zásadné stanoviská, ktorých sa konzekventne v celej práci pridŕža. Ide o nevyhnutnosť diferencovať vo význame pojmu praxe medzi 1. kategóriou praxe ako teoreticko-filozofickou reflexiou reálne prebiehajúceho procesu a 2. praxou ako objektívne existujúcim, reálne prebiehajúcim procesom, konštituujuúcim sa v konkrétno-historických podmienkach a prostredníctvom historicky konkrétnych subjektov“ (s. 23). V súvislosti s analyzovanou problematikou V. Kusin používa „kategóriu praxe ako teoreticko-filozofickú reflexiu reálne prebiehajúceho predmetno-zmyslového procesu tam, kde dominuje gnozeologické hľadisko, nevyhnutné pre náležité teoreticko-metodologické pochopenie problematiky človeka v marxisticko-leninskej teórii (a sprostredkované aj v praxi)“ (s. 23). Miesto a funkcia kategórie praxe ako teoreticko-metodologickej reflexie objektívneho, reálneho, spoločensko-praktického, pretrvávajúceho procesu vyplývajú autorovi z metodologického významu, ktorý má kategória praxe v pojmovo-kategoriálnom systéme marxisticko-leninskej filozofie všeobecne a osobitne v teórii človeka.

V. Kusin podčiarkuje tézu, že kategóriu praxe je nesprávne vyzdvihovať nad ostatné dialektické kategórie a tie dokonca chápať výlučne pro-

stredníctvom nej. Prírodné, upozorňuje nás autor monografie, táto kategória nemá „metodologickú prioritu vo vzťahu ku kategórii hmoty, pretože príroda predstavuje materiálne bytie, objektívnu realitu, nezávislú od človeka a jeho praxe, i keď vnútorne čiastočne poľudštenú, človekom modifikovanú“ (s. 24). V zornom poli autora sa ďalej nachádzajú otázky vzťahu poznania a praxe, ich vzájomného prieniku a vzájomnej sprostredkovanosti, teórie a praxe, ako i práce V. I. Lenina, v ktorých podrobne rozpracovával noetickú stránku praxe. V ich duchu V. Kusin kriticky hodnotí a odmieta mechanisticko-materialistické predstavy jednoty teórie a praxe tzv. západných marxistov a ich epigónov, v ktorých teória prijíma „určenie praktickej teórie, určenie absolutizácie jej moci“ (s. 65). Určujúcu funkciu praxe vo vzťahu k teórii treba chápať z dôsledne dialektickomaterialistického stanoviska. Ďalej sústreďuje V. Kusin pozornosť na analýzu niektorých „základných prejavov určujúcej funkcie praxe“ vo vzťahu k poznaniu a formuluje podnetnú myšlienku: „Hovorí o marxisticko-leninskom chápaní praxe teda znamená mať na zreteli dialekticko-materialistické východisko pri určovaní povahy človeka, ktorú však možno odhaliť len v historickej interakcii človeka a sveta“ (s. 79). Táto téza mu slúži ako východisko pri analýze vzťahu praxe a práce človeka.

Okrem vymedzenia funkcií, ktoré prax plní ako historicko-sociálny fenomén — funkcia teoreticko-metodologická a svetonázorová, prakticko-pretváracia, funkcia poznávací a výchovná, precizuje autor štruktúru praxe prostredníctvom identifikácie jej dvoch tzv. základných — historickú úroveň determinujúcich foriem praxe: „Forma praxe zameraná na pretváranie a modifikovanie prírody [jej objektom je mimofudský prírodno-koz-

mický svet] a forma praxe, ktorej cieľom je pretváranie, no súčasne aj revolučná tvorba sociálneho sveta, t. j. sveta sociálnej predmetnosti“ (s. 89).

Pozornosť si zasluhuje autorova myšlienka, možnosti určenia metodologického a svetonázorového významu kategórie praxe až v súvislosti s analýzou jej historických typov, pričom pod týmto pojmom sa rozumie dialektická jednota jej funkcií, foriem, komponentov a jej inštrumentálnosti, ktoré sa konštituuju v danej spoločensko-ekonomickej formácii a v zmysle dialektického celku tejto kategórie vyjadrujú konkrétnu historicko-spooločenskú úroveň vývinu prakticky činného človeka. V nadväznosti na to sa v práci zdôrazňuje súvislosť medzi pojmom prax a pojmom spoločensko-ekonomickej formácie. Zároveň nás však autor upozorňuje na skutočnosť, že hľadanie analógie dialektiky vývinu historického typu praxe s typom spoločensko-ekonomickej formácie „ne-signalizuje tendenciu ich vzájomného nahradzovania, resp. ich stotožňovania“ (s. 95). Napokon autor dochádza k záveru, že kategória spoločensko-ekonomickej formácie je obsahovo bohatšia a metodologicky účinnejšia než pojem historického typu praxe.

V druhej kapitole nazvanej *Metodologický a svetonázorový význam kategórie praxe v marxisticko-leninskej teórii človeka* neabsentuje historický prístup a analýza niektorých čít filozofických koncepcií človeka a prírody predmarxistického obdobia. Koncepcie starého materializmu sa konfrontujú s Marxovým prístupom k tejto problematike. V. Kusin správne postuluje tézu, že práve „určením vzťahu človeka a prírody na základe práce a spoločnosti Marx prekonáva všetky predialektické formy materializmu [naturalistické, empirické, mechanistické]. V tomto zmysle prax, v ktorej sa utvára a upevňuje jednota človeka

(spoločnosti) a prírody, ktorá je znamením jeho „slobodnej“ existencie, vyjadruje konkrétno-historický, spoločenský, materialistický obsah“ (s. 124). V tejto časti práce autor venuje pozornosť i analýze povahy zložitého emancipačno-humanizačného procesu človeka práve prostredníctvom kategórie praxe, pričom nezostáva iba v rovine abstraktno-analytickej, ale formuluje i rad záverov, ktoré mu z analýzy predmetnej problematiky logicky vyplývajú.

Z hľadiska problému inteligencie človeka — integrity osobnosti, spätéj s filozofickým princípom jeho činatej podstaty, je dôležitým záver autora, v ktorom sa odкрývajú súvislosti medzi vnútorne protirečivým emancipačným procesom, a teda i rozparom človeka a jeho praktickým postavením v danom type pracovného procesu, sociálne-triednou príslušnosťou, a vo všeobecnosti vzťahom človeka k prírode, vyjadreným úrovňou rozvoja výrobných síl. V. Kusin podčiarkuje, že „proces integrity osobnosti, jej pozitívneho činného sebauplatnenia, mohol prebiehať vzhľadom na určitý typ historicko-spoločenskej praxe len v hraniciach historicko-konkrétnych protikladov, ktoré určovali obmedzený a jednostranný charakter tak zospoločenšňovania, ako aj činného sebauplatnenia človeka“ (s. 154). Pričom v súvislosti s harmonickým rozvojom integrovanej osobnosti determinujúcim východiskom je práve celková úroveň diferenciácie vnútornej štruktúry historicko-spoločenského typu praxe.

V kapitole *Socialistická prax a tvorivá aktivita človeka* sa skúmajú otázky „formovanie a premeny“ človeka v podmienkach nového historického typu praxe — revolučnej kolektivity, socializmu. V súvislosti s otázkou premeny človeka a jeho dejín autor zameriava pozornosť predovšetkým na tú formu praxe, ktorej cieľom nie

je len premena prírody na svet sociálnej predmetnosti, ale, a to zdôrazňuje, premena spredmetnených výtvorov človeka a vzťahov, v ktorých sa dané spredmetnenie realizuje. Autorovi ide o tie konkrétne formy sociálnych aktivít, ktoré spôsobujú, resp. vyvolávajú revolučnú premenu spoločenských podmienok života indivíduí. Z tohto aspektu vystupujú do popredia otázky zmeny životného spôsobu, ktorého dimenzie sú historicky a sociálno-triedne determinované, a s ním spojené fenomény charakteru a humanizačie práce i sebarealizácia človeka v tvorivom procese. V tomto zmysle socialistickú prax predstavuje historicky najrozvinutejší typ praxe — revolučnej kolektivity, ktorý sa z hľadiska sebarealizácie človeka v procese jeho predmetnej činnosti javí ako najplodnejší typ preto, lebo je pre ňu charakteristický proces humanizácie a oslobodzovania práce. V týchto podmienkach, ako správne podčiarkuje autor, sa vytvára kvalitatívne nový historický celok tvorivých aktivít a slobody človeka. Autor dochádza k správnemu výsledku, že v týchto podmienkach prvýkrát „vzniká tak kvalitatívne nová historická dimenzia rozvoja integrity a subjektivity človeka prostredníctvom jeho základného určenia: tvorivý charakter práce — prostredníctvom tvorivého vzťahu k práci — posúva tento fenomén na úroveň prvej životnej potreby, na úroveň oslobodenej práce“ (s. 215).

Nosnou témou kapitoly *Kategória praxe a jej súčasná nemarxistická dezinterpretácia* je kritická analýza „sporu o kategóriu praxe“, v ktorom sa súčasný filozofický revizionizmus snaží poprieť dialektickomaterialistický determinizmus a s ním súvisiacu ideu materialistického monizmu marxisticko-leninskej filozofie. Spor o kategóriu praxe sa v svojich dôsledkoch skutočne stáva teoretickou platformou

pre spor o charakter materialistickej dialektiky a ďalej „spor o charakter praxe medzi marxistickými, no najmä nemarxistickými filozofmi sa v mnohom stáva sporom o charakter — a môžeme povedať, že aj o perspektívu — marxisticko-leninskej filozofie. Sporom preto, lebo problém praxe sa autonimizuje, t. j. neskúma sa z aspektu základnej filozofickej otázky, nechápe sa z dialektickomaterialistických pozícií. Inými slovami, v analýze činnnej stránky podstaty človeka sa neskúma, alebo zámerne sa ignoruje skutočnosť, ktorá podmieňuje túto činnnú stránku“ (s. 224). Autor správne podčiarkuje fakt, že autonimizácia a mystifikácia kategórie praxe nevyhnutne vedie k abstraktnému chápaniu činnosti človeka, a tým aj k abstraktnému vymedzeniu činnnej stránky jeho podstaty, čo napokon smeruje k subjektivismu. Teoretické konštrukcie praxistov autor monografie z pozície marxizmu-leninizmu hodnotí ako nedialektické a nevedecké. Prínosom záverečnej kapi-

toly monografie V. Kusina je i vymedzenie a odkrytie základných metodologických postulátov filozofického revizionizmu a buržoáznej marxológie. Autor v konfrontácii s analýzou hľadísk kategórie praxe, ktoré rozpracoval V. I. Lenin, presvedčivo argumentuje neopodstatnenosť, neudržateľnosť, nevedeckosť a funkčnú tendenčnosť metodologických postupov filozofického revizionizmu, „praxistov“, buržoáznych marxológov (charakteristických snahou „subjektivizovať“ Marxov materializmus) ako i existencializmu a pragmatizmu.

Záverom možno konštatovať, že podnetná práca V. Kusina, ktorej je imanentná vnútorná koherencia a snaha po skutočne komplexnom, niekedy až encyklopedickom postihnutí problematiky, je obsažným, metodologicky zásadovým — dialektickomaterialistickým pozitívnym prínosom pre rozvoj nášho filozoficko-teoretického frontu.

Karol Kollár

PREDMET, ŠTRUKTÚRA A ZÁKLADNÉ SMERY MARXISTICKEJ ETIKY

L. M. ARCHANGEESKIJ: Marxistická etika [Marksistskaja etika]. Mysľ, Moskva 1985, 231 s.

Roku 1982 zomrel jeden z popredných predstaviteľov sovietskej marxistickej etiky L. M. Archangeľskij, autor mnohých známych publikácií [*Kategórie marxistickej etiky, Sociálno-etické problémy teórie osobnosti, Kurz lekcí z marxisticko-leninskej etiky*, v slovenskom preklade poznáme jeho *Marxisticko-leninskú etiku*]. Kniha, ktorá vyšla r. 1985 v Moskovskom vydavateľstve Mysľ pod názvom *Marksistskaja etika* s podtitulom *Predmet, štruktúra, základné smery*, je z eticko-teoretickej pozostalosti Archangeľského. Autor už nestihol dokončiť rukopis, urobí korektúry vyslovených

myšlienok, dopovedať svoje názory na niektoré etické problémy. Preto mnohé z nastolených a riešených problémov sú otázkami do diskusie, výzvou pre odbornú verejnosť dopovedať nedopovedané. Monografia má metodologický a problémovo-diskusný charakter. Problematika je rozdelená do piatich hlavných kapitol: Filozofické základy marxistickej etiky, Filozoficko-psychologické problémy etiky, Problémy normatívnej etiky, Sociologické problémy etiky a Eticko-aprobatívne výskumy.

Tak ako predchádzajúce Archangeľského publikácie i táto dáva po-